https://doi.org/10.34142/23129387.2022.66.12

УДК 159.9
ORCID 0000-0003-1939-1980
ORCID 0000-0002-4434-5815

СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

***Вікторія П. Надьон*[1ABCD], *Надія Г. Скрипник*[2E],**
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна
1 аспірант кафедри психології
E-mail: naichukvv@gmail.com
2 – викладач кафедри психології,
E-mail: n.skripnik70@gmail.com

Актуальність дослідження: Проблема вивчення сенситивного періоду для розвитку конкурентності особистості є відкритою у сучасній психології, хоча деякі дослідження свідчать про те, що вже у старшому дошкільному віці у дітей формуються стратегії конкуренції. Вивчення ролі домінуючих стратегій конкуренції у становленні довільності поведінки, зокрема у саморегуляції, молодших школярів є нагальною потребою сучасної психології.

Мета дослідження: визначити зв'язок між факторами конкурентності та губристичної мотивації із саморегуляцією поведінки у молодшому шкільному віці.

Методи і вибірка: У дослідницьку вибірку увійшло 204 досліджуваних, рівномірно представлених за статтю – учнів 3-4 класів. Крім того, до емпіричного дослідження були залучені 7 класних керівників. У дослідженні було використано опитувальник «Стратегії конкуренції», проєктивну методику «Казкове царство», методику «Стиль саморегуляції поведінки дітей – ССПД М2» В.І. Моросанової, методику діагностики планомірності діяльності К. Фоменко.

Результати: Визначено типологічній особливості конкурентності молодших школярів. Показано плив стратегій конкуренції та губристичної мотивації на саморегуляцію поведінки молодших школярів.

Висновки: У результаті кластерного аналізу стратегій конкуренції молодших школярів було виявлено п'ять типів конкурентності – низьку, з однокласниками, внутрішню, помірну та помірну з однокласниками. Показано, що внутрішня конкурентність прередбачає вищі показники здатності до моделювання та гнучкості у саморегуляції поведінки. Співвідношення типу губристичної мотивації та типів конкурентності позначаються на показниках планомірності поведінки, оцінки її результатів та відповідальності молодших школярів.

Ключові слова: *стратегії конкурентності, конкурентність, губристична мотивація, саморегуляція поведінки, молодший шкільний вік.*

Competition strategies and self -regulation of senior pupils

Victoria P. Nadyon[1ABCD], Nadiia H. Skrypnik[2E],
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine
1 - postgraduate student of the department of psychology, E-mail: naichukvv@gmail.com;
2 - Lecturer of the Department of Psychology, E-mail: n.skripnik70@gmail.com

The relevance of the study: the problem of studying the sensitive period for the development of competitiveness of personality is open in modern psychology, although some studies indicate that competitiveness is forming in older preschool age. Studying the role of dominant competition strategies in arbitrary behavior, in particular in self -regulation, younger schoolchildren are an urgent need for modern psychology.

Aim of the study: to determine the relationship between the factors of competitiveness and the hubristic motivation with self-regulation of behavior in younger school age.

Methods and research sample: 204 of the subjects, evenly presented by article-students of 3-4 grades, were included in the research sample. In addition, 7 class tutors were involved in the empirical study.

The study used a questionnaire "Strategies of Competition", a projective technique "Fairytale Kingdom", the method "The style of self -regulation of the behavior of children - SSPD M2" V, Morosanova, the method of research of the planning of K. Fomenko.

Results: The typological feature of the competitiveness of younger students is determined. The strategies of competition and hubristic motivation for self-regulation of the behavior of younger students are shown.

Conclusions: As a result of cluster analysis of strategies for the competition of younger students, five types of competitiveness were revealed - low, with classmates, internal, moderate and moderate with classmates. It is shown that the internal competitiveness of the higher performance of modeling and flexibility in self -regulation of behavior. The ratio of the type of hubristic motivation and types of competitiveness influences on the indicators of the systematic behavior, assessment of its results and responsibility of younger students.

Keywords: *competitiveness strategies, competitiveness, hubristic motivation, self -regulation, younger school age.*

Вступ. Проблема вивчення сенситивного періоду для розвитку конкурентності особистості є відкритою у сучасній психології, хоча дослідження К. Фоменко та співавторів (2017; 2018), S. Griffin-Pierson (1990) свідчать про те, що вже у старшому дошкільному віці у дітей формуються стратегії конкуренції.

Конкурентність та прагнення змагатись з іншими є людською рисою, яка виражається різними способами. Деякі дослідники вважають, що життя перетворилося на нескінченну

низку змагань. Від колиски до могили люди змагаються, щоб затьмарити один одного та перевершити на роботі, у навчанні, у вільний час і вдома (Kohn, 1986). Інші дослідники вважають, що співробітництво, а не конкуренція, є важливим елементом людської культури для формування спільнот учнів (Deutsch 2000; Johnson & Johnson, 1989, 1994; Bruner, 1996). Вивчення ролі домінуючих стратегій конкуренції у становленні довільності поведінки, зокрема у саморегуляції, молодших школярів є нагальною потребою сучасної психології, що і визначило **мету** представленого дослідження.

Методи і вибірка дослідження. У дослідницьку вибірку увійшло 204 досліджуваних, рівномірно представлених за статтю – учнів 3-4 класів КЗ Харківської гімназії № 169 та Нововодолазького ліцею №1 Нововодолазької селищної ради Харківської області. Дослідження проводилось протягом двох навчальних років (2017-2018 та 2018-2019 навчальні роки). Крім того, до емпіричного дослідження були залучені 7 класних керівників.

Опитувальник «Стратегії конкуренції» був створений на основі моделі конкуренції Гріффіна-Пірсона (1990), що описує два показники - міжособистісну конкурентоспроможність (стратегію конкуренції, спрямованої на інших) і цільову конкурентоспроможність (внутрішню конкурентність, спрямовану на змагання із самим собою), які обговорюють результати як у навчанні, так і в ігровій діяльності. Міжособистісна конкурентоспроможність розглядається як бажання працювати краще за інших і перемагати в міжособистісних ситуаціях. Ці два прагнення не виключають одне одного, а розглядаються як загальні схильності певним чином сприймати ситуації досягнення (Griffin-Pierson, 1990). Р. М. Рикман (1990; 1996; 1997) також виділяв два параметри конкуренції в діяльності: гіперконкурентне ставлення і конкурентне ставлення особистісного розвитку (Nadyon, 2022).

Проєктивна методика «Казкове царство» (Фоменко, 2017, 2018) для старшого дошкільного та молодшого шкільного віку

була розроблена нами з метою вивчення губристичної мотивації у дітей у віці 6-10 років. Методика дозволяє визначити міру вираженості прагнення до переваги та прагнення до досконалості у дітей.

Методика «Стиль саморегуляції поведінки дітей – ССПД М2» В.І. Моросанової (Моросанова, Бондаренко, 2015) є модифікацією методики ССП для дітей віком 6-10 років. Шкали методики дозволяють визначити міру розвитку здатностей до планування, моделювання, програмування, оцінки результатів, гнучкості та відповідальності.

Методика діагностики планомірності діяльності (Фоменко, 2018).

Результати. Першим завданням емпіричного дослідження було визначення того, яким чином стратегії конкуренції молодших школярів разом із типом губристичної мотивації позначаються на рівні саморегуляції поведінки. З цією метою було здійснено кластеризацію показників стратегій конкуренції – орієнтації на інших у конкуренції, орієнтації на завдання у конкуренції та підтримки домінування ієрархії.

Перший кластер утворений середнім рівнем показників орієнтації на інших та орієнтації на завдання у конкуренції та низьким рівнем показників підтримки ієрархії. Кластер був названий «Низька конкурентність» і представлений 18,6% вибірки.

Другий кластер представлений високим рівнем показників орієнтації на інших, низькими показниками орієнтації на завдання та підтримки ієрархії. Кластер був названий «Конкурентність з іншими однокласниками» і представлений 12,7% вибірки.

Третій кластер утворений середнім рівнем орієнтації на інших у конкуренції, вищими за середній рівень показниками орієнтації на завдання та низьким рівнем підтримки ієрархії. Кластер був названий «Внутрішня конкурентність» і характеризує 20,6% вибірки.

Четвертий кластер представлений вищими за середній рівень орієнтаціями на завдання та на інших та низьким рівнем

підтримки ієрархії. Кластер був названий «Помірна конкурентність» і характеризує 19,1% вибірки.

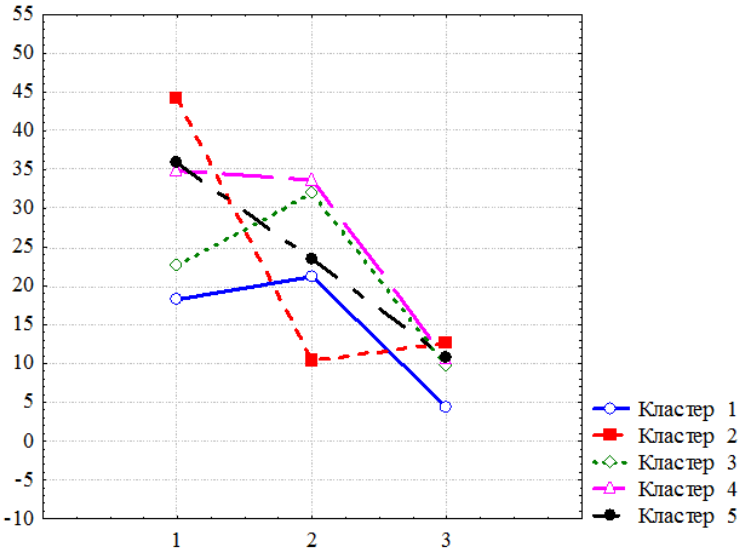

Рис. 1. Типологічні профілі стратегій конкуренції молодших школярів.

П'ятий кластер утворений вищими за середній рівень орієнтації на інших у конкуренції, середнім рівнем орієнтації на завдання та низьким рівнем підтримки ієрархії. Кластер був названий «Помірна конкурентність з іншими» і представлений 28,9% вибірки.

Визначено перевагу «Помірної конкурентності з іншими» серед інших типів стратегій молодших школярів, натомість більш виражений тип «Конкурентність з іншими однокласниками» є найменш представленим серед учнів початкової школи ($\chi^2_{Емп} = 13{,}794$, $p<0{,}01$).

З таблиці 1 видно, що існують відмінності у показниках саморегуляції поведінки у молодших школярів із різними стратегіями конкуренції.

Таблиця 1

Показники саморегуляції поведінки молодших школярів в залежності від типу стратегій конкуренції

Показники саморегуляції поведінки	Стратегії конкуренції					H
	«Низька конкурентність»	«Конкурентність з іншими однокласниками»	«Внутрішня конкурентність»	«Помірна конкурентність»	«Помірна конкурентність з іншими»	
Планування	5,16±0,79	5,08±0,80	4,95±0,70	4,95±0,76	5,00±0,77	2,16
Моделювання	5,37±0,88	5,04±0,82	5,74±0,54	5,33±1,13	5,59±0,67	14,97**
Програмування	4,87±0,93	4,62±0,80	4,95±0,73	4,62±0,91	5,00±0,69	7,93
Оцінка результату	5,00±0,81	4,96±0,87	5,45±0,63	5,18±0,94	5,25±0,80	8,32
Гнучкість	5,32±0,81	4,88±0,86	5,52±0,67	5,36±0,74	5,42±0,75	11,00*
Самостійність	5,37±0,67	5,00±0,89	5,40±0,70	5,10±0,97	5,29±0,81	4,53
Відповідальність	5,18±0,69	4,85±0,88	4,93±0,81	4,79±1,17	4,97±0,72	3,82
Планомірність	7,50±2,37	6,58±2,34	6,48±2,79	7,21±2,83	6,69±2,52	4,23

Визначено, що за умови внутрішньої конкурентності, яка передбачає змагальність із самим собою, прагнення ставити перед собою складні цілі діяльності та якомога краще їх реалізувати, показники моделювання поведінки є найвищими.

За умови «Конкурентності з іншими однокласниками» показники гнучкості є найнижчими, а за умови «Внутрішньої конкурентності» - найвищими.

У таблиці 2 показано відповідність між типологічними профілями губристичної мотивації (отриманими і описаними нами у попередніх дослідженнях (Fomenko та ін., 2019)) та типологічними профілями стратегій конкуренції молодших школярів.

Визначено перевагу «Помірної конкурентності з іншими» за умови «Помірного домінування прагнення до переваги» ($\chi^2_{Емп}$ = 11,166, p<0,01).

Виявлено перевагу «Помірної конкурентності з іншими» за умови збалансованих губристичних мотивів ($\chi^2_{Емп}$ = 17,555, p<0,01).

Таблиця 2

Розподіл молодших школярів з різними типологічними профілями губристичної мотивації за профілями стратегій конкуренції

Типи губристичної мотивації	Стратегії конкуренції				
	«Низька конкурентність»	«Конкурентність з іншими однокласниками»	«Внутрішня конкурентність»	«Помірна конкурентність»	«Помірна конкурентність з іншими»
«Помірне домінування прагнення до переваги»	-	-	1,5%	6,8 %	9,3%
«Збалансовані губристичні мотиви»	0,5%	-	5,3%	3%	8,8%
«Виражене домінування прагнення до переваги»	-	12,7%	-	-	5%
«Низька губристична мотивація»	14,2%	-	-	2.5 %	3%
«Виражене домінування прагнення до досконалості»	4%	-	13,7%	6,8 %	3%

Визначено виключну перевагу «Конкурентності з іншими однокласниками» серед усіх типів стратегій конкуренції та по відношенню до «Помірної конкурентності з іншими» ($\chi^2_{Емп}$ = 6,25, p<0,05).

Молодші школярі із «Низькою губристичною мотивацією» представлені здебільшого «Низькою конкурентністю» ($\chi^2_{Емп}$ = 27,658, p<0,0001).

Учні із «Вираженим домінуванням прагнення до досконалості» представлені здебільшого «Внутрішньою конкурентністю» ($\chi^2_{Емп}$ = 21,142, p<0,0001).

Розглянемо, як тип стратегій конкуренції школярів та типу губристичної мотивації позначаються на показниках саморегуляції поведінки. На рис. 2 показано, що у школярів із «Помірним домінуванням прагнення до переваги» та «Внутрішньою конкурентністю» показники здатності до

планування є найвищими, так само як і школярі з «Вираженим домінуванням прагнення до досконалості» та «Помірною конкурентністю з іншими».

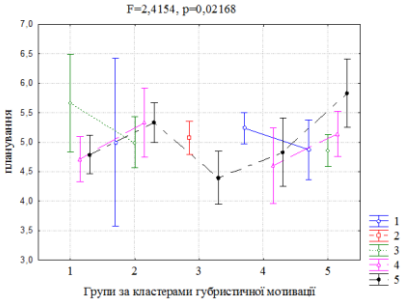

Рис. 2. Показники здатності до планування у молодших школярів з залежності від стратегій конкуренції та типу губристичної мотивації.

За умови низької конкурентності та збалансованих губристчиних мотивів показники здатності до планування можуть бути як високими, так і низькими. За умови «Помірної конкурентності» на тлі «Вираженого домінування до переваги» та «Помірної конкурентності з іншими» на тлі «Низької губристичної мотивації» рівень здатності до планування є низькими.

Здатність до моделювання не залежить від дії факторів стратегій конкуренції та типу губристичної мотивації (рис. 3).

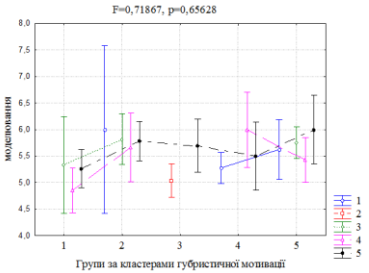

Рис. 3. Показники здатності до моделювання у молодших школярів з залежності від стратегій конкуренції та типу губристичної мотивації.

Показники здатності до програмування не залежать від типу губристичної мотивації та стратегії конкуренції (рис. 4).

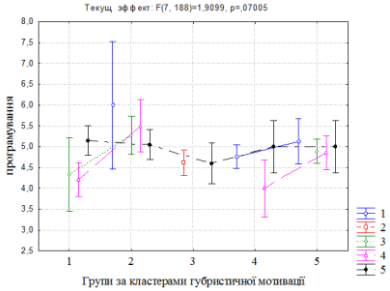

Рис. 4. Показники здатності до програмування у молодших школярів з залежності від стратегій конкуренції та типу губристичної мотивації.

Показники здатності до оцінювання результатів є найнижчими у молодших школярів із збалансованими губристичними мотивами та «Низькою конкурентністю» (рис. 5).

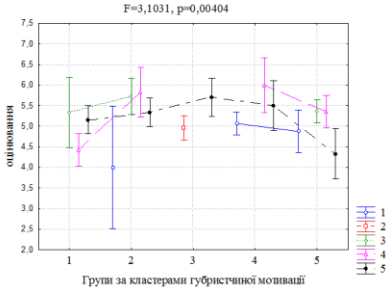

Рис. 5. Показники здатності до оцінювання результатів у молодших школярів з залежності від стратегій конкуренції та типу губристичної мотивації.

За умови «Внутрішньої конкурентності» на тлі помірного домінування прагнення до переваги та збалансованих губристчиних мотивів показники здатності до оцінювання є найвищими. Крім того, «Помірна конкурентність» із низькою губристичною мотивацією чи збалансованими губристичними

мотивами також передбачає високий рівень здатності до оцінювання результатів поведінки.

Показники гнучкості не відрізняються у молодших школярів в залежності від типу губристичної мотивації та стратегій конкуренції (рис. 6).

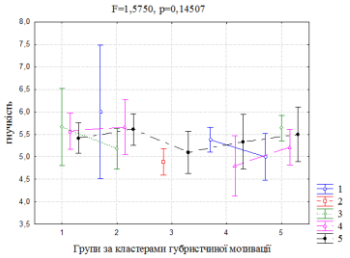

Рис. 6. Показники гнучкості у молодших школярів з залежності від стратегій конкуренції та типу губристичної мотивації.

Показники самостійності також не відрізняються у молодших школярів в залежності від типу губристичної мотивації та стратегій конкуренції (рис. 7).

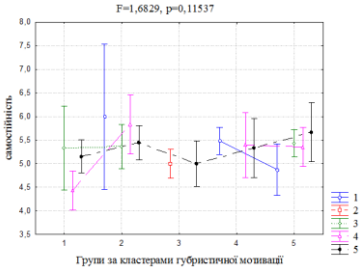

Рис. 7. Показники самостійності у молодших школярів з залежності від стратегій конкуренції та типу губристичної мотивації.

Показники відповідальності у молодших школярів із «Помірною конкурентністю» та помірним домінуванням прагнення до переваги є найнижчими, а зі збалансованими губристичними мотивами – найвищими (рис. 8).

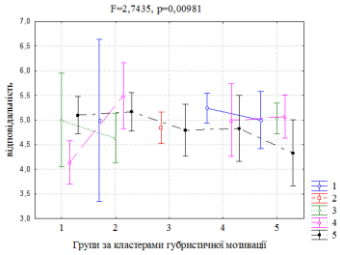

Рис. 8. Показники відповідальності у молодших школярів з залежності від стратегій конкуренції та типу губристичної мотивації.

Показники планомірності діяльності також не відрізняються у молодших школярів в залежності від типу губристичної мотивації та стратегій конкуренції (рис. 9).

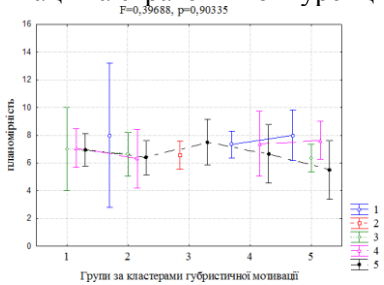

Рис. 9. Показники планомірності діяльності у молодших школярів з залежності від стратегій конкуренції та типу губристичної мотивації.

Отже, здатності до планування та оцінювання результатів поведінки та відповідальність залежать від факторів губристичної мотивації та стратегій поведінки школярів.

Висновки. У результаті кластерного аналізу стратегій конкуренції молодших школярів було виявлено п’ять типів конкурентності – низьку, з однокласниками, внутрішню, помірну та помірну з однокласниками. Показано, що внутрішня конкурентність передбачає вищі показники здатності до моделювання та гнучкості у саморегуляції поведінки. Співвідношення типу губристичної мотивації та типів конкурентності позначаються на показниках планомірності

поведінки, оцінки її результатів та відповідальності молодших школярів.

Література:

Фоменко К.І. (2017). Психодіагностика мотиваційної сфери молодшого школяра [Psychodiagnostics of motivational sphere of primary school pupil]. Visnuk KhNPU imeni H.S. Skovorody. Psichologia. 55, 280-295. (in Ukrainian).

Фоменко К.І. (2018). Губристична мотивація: феноменологія, структура, детермінація. Монографія. Х.: Діса-плюс.

Bruner, J. (1996). The Culture of Education. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Carnevale, P.J & Probst, T.M. (1997). Good news about competitive people. In: De Dreu.

Deutsch, M. (2000). Cooperation and Competition. In Morton Deutsch & Peter T. Coleman (Eds.). The handbook of Conflict Resolution. Theory and Practice (21-40). San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Fomenko K.I. , Nadyon V., Diomidova N., Shukalova O. (2019). Hubristic motivation as a factor of the primary school's pupils' personal development. Visnuk KhNPU imeni H.S. Skovorody. Psichologia. 61, 150-168.

Griffin-Pierson S. (1990). The competitiveness questionnaire: a measure of two components of competitiveness. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 23,* pp. 108–115.

Hawley P.H. (2003). Prosocial and coercive configurations of resource control in early adolescence: a case for the well-adapted Machiavellian, *Merrill-Palmer Quarterly, 49,* 3, 279–309.

Johnson, D.W., & Johnson, R.T. (1989). Cooperation and Competition: Theory and Research. Interaction Book Co. Edina. MN.

Kohn, A. (1986). No contest: the case against competition. Boston: Houghton-Mifflin Company.

Nadyon, V. (2022). Schoolchildren's Competitiveness and Hubristic Motivation: the Dimensions and Assesment Posibilities.

Psychological Counseling and Psychotherapy, (16), 28-33. https://doi.org/10.26565/2225-7756-2021-16-04

Ryckman R. M., Hammer M., Kaczor L. M., and Gold J. A. (1990). Construction of a hypercompetitive attitude scale. *Journal of Personality Assessment, 55,* 3630–4639.

Ryckman R. M., Hammer M., Kaczor L. M., and Gold J. A. (1996). Construction of a personal development competitive attitude scale. *Journal of Personality Assessment, 66, 2,* 374–385.

Ryckman R. M., Libby C. R., Van den Borne B., Gold J. A., Lindner M. A. (1997). Values of hypercompetitive and personal development competitive individuals, *Journal of Personality Assessment, 69, 2,* 271–283.

Оригінальний рукопис отриманий 11 березня 2022 року

Стаття прийнята до друку 25 березня 2022 року